

BİR BEKTAŞI BABASININ TEREKESİ: HAYDAR BABA İBNİ HALİL BİN ABDULLAH

Zeynel ÖZLÜ*

Özet

Tereke kayıtları, Osmanlı sosyal ve kültür tarihinin birinci el kaynaklarıdır. Bu kaynaklar, ait olduğu sosyal yapı ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu bağlamda Bektaşilere ait olan terekelerde geleneksel anlatılar dışında aile fertleri, yaşam biçimleri, giyim-kuşamları, kullandıkları mutfak ve hamam takımları, konut mefruşatları ve yaşam düzeyleri (orta halli, zengin vs.) gibi konularda somut veriler bulunmaktadır. Araştırmaya esas aldığımız tereke, Yeniçeri Ocağı'nda 99. Orta'da görev yapan Haydar Baba ibni Halil bin Abdullah'a aittir. Haydar Baba 1822 yılında İstanbul ile Anadolu arasında yolculuk yaparken Bolu'da menzilhane vefat etmiştir. Haydar Baba bekârdır ve anne babası vefat etmiştir. Haydar Baba'nın görev yaptığı 99. Orta'da Osmanlı Devleti ve ordusunun selameti için duacılık yaptığının yanında, terekesinde bulunan 12 adet gül bahçesine ait malzemenin hareketle, onun zaman zaman ocağın bahçesinde çiçek ekip biçme işleriyle meşgul olduğu tahmin edilmektedir. Haydar Baba'nın terekesindeki en kıymetli kalem Kuran'dır. Kuran dışında kitap olarak "Selâtin-i Mutahhar" (Temiz Sultanlar) adlı muhtemelen Bektaşi büyüklerinin hayatlarını anlatan bir kitap tespit edilmiştir. Haydar Baba'nın terekesinde eskiden içkiye düşkün olanlar tarafından bir oturuşta içilen şişe için kullanılan "binlik" adlı bir malzeme bulunmakta olup bu malzeme, Onun zaman zaman içki içtiği ile ilgili bir izlenim uyandırmaktadır. Bununla beraber Haydar Baba dini konularda da hassas bir kişi olarak gözükmektedir. Nitekim onun terekesinde Kuran bulunması ve vefat etmeden önce "ıskat-ı salât" adı altında bir vasiyet bırakması dinî hassasiyetlerine işaret etmektedir. Haydar Baba 760,5 kuruş 62 parelik servetiyle, kısmen orta halli, bir yaşam düzeyine sahiptir. Onun yaşadığı mekânda, saat dışında kayda değer, varlık göstergesi bir malzeme bulunmaması hatta onun pamuk veya yünden bir yatak yerine basit bir "şilte"yi yatak olarak kullanması "bir lokma bir hırka" anlayışı çerçevesinde yaşadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bektaşi babası, tereke, Türk kültürü, giyim, mefruşat

AN ESTATE OF A BEKTASHIAN FATHER: HAYDAR BABA İBNİ HALİL BİN ABDULLAH

Abstract

Estate records are the first hand sources of Ottoman's social and cultural history. These sources provide detailed information about the social structure which is related to. In this context, in the estates of Bektashian dervishes, except the things told verbally, there is tangible data

* Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gaziantep/Türkiye,
zeynelozlu@hotmail.com

DOI: 10.12973/hbvd.71.126

about members of the family, life styles, clothing, the stuff in kitchen and bathroom, fabrics of home, economic level of residents (poor, average, rich, etc.). The estate we surveyed belonged to Haydar Baba ibni Halil bin Abdullah which was assigned to serve in the 99. Battalion of Janissary. On a journey from İstanbul to Anatolia, Haydar Baba died in Menzilhane of Bolu in 1822. He was single and his parents had passed away. Haydar Baba was a beadsman. He Along with the mission of praying for peace and achievements of the Ottoman army, twelve gardening items found in his estate, make us to estimate that he was doing some gardening in Janissary. The most valuable thing in the estate of Haydar Baba is the Holy Quran. Except for the holy Quran, a book named “Selâtin-i Mutahhar” (Decent Sultans), -the book was probably about dignitary Bektashian people- was found as well. In the estate of Haydar Baba, it is found an item called “binlik” was found, “binlik” was a kind of three-litter wine bottle which was drank up at once by the alcoholic. It gives the impression that he used to drink sometimes. Nevertheless, Haydar Baba seemed a sensitive one on religion. That the fact that there was a Holy Quran in his estate, and, he left a testament called “ıskat-ı salat” which requested people left behind to give poor people some money because of the unperformed prayings of Haydar, indicate his feelings of religion. With the property of 760,5 “kurus and 62 pare, Haydar Baba had almost an average middle class life style in his time. That there was nothing valuable except for a watch in his house, and that he used to sleep in a unpretentious mattress instead of a bed which is made of cotton or wool point out that he lived a simple life in the principles of the Turkish idiom “ Bir lokma bir hırka” which means “living on very little”.

Keywords: Bektashian father, estate, Turkish culture, clothing, fabrics

Giriş

Terekeler halkın günlük hayatı, çarşılar, evler, örf ve adetler, mobilya ve mutfak takımları, taşınmazlar, hayvan cins ve miktarları, ambarlarda ve tarlalarda mevcut gıda maddeleri, ticari mallar ve bütün bu malların tahmini veya fiili olarak tahakkuk etmiş fiyatları, bazı vergiler, tereke sahiplerinin meslekleri, aile, isim ve lakapları vs. hakkında somut veriler sunan veya bunlarla ilgili akıl yürütmeye imkân veren önemli belge türlerindedir (Barkan, 1993:1; İnalçık, 1953-54: 54; Yavuz, 2000: 67-75; Cansız, 1996; Köstüklü, 2009: 872-896; Özlü, 2004: 1-256). Görüldüğü gibi tereke defterleri toplumların yaşam tarzı ve kültürleri hakkında son derece değerli bilgiler taşımaktadır.

Terekelerden elde edilen bilgiler terekeyi kaleme alan kâtibin ihmali ile bazen çok detaylı olmayabilir (kılık kıyafet vs. malzemelerin renk, şekil vs. özelliklerinin belirtilmemesi gibi). Bu çerçevede elde edilen bulgular ilgili konuyla alakalı geleneksel araştırmalarla desteklenerek daha açıklayıcı hale getirilebilir.

Bu çalışmada yeniçeri yoldaşlarından Haydar Baba ibni Halil bin Abdullah'ın terekesi mercek altına alınacaktır. Bu terekeyi ele almamızın nedeni bu kimsenin yeniçeri ocağı içerisinde görevli bir Bektaşî babası olması ve babanın terekесinden hareketle bir Bektaşî Babası'nın 19. yüzyıldaki sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel

durumu hakkında mikro düzeyde tespitler yapmaktır. Araştırmada Bektaşilerle ilgili muhtelif kaynaklar da incelenerek Bektaşi babasının hayat tarzı hakkında daha etraflı veriler ortaya konmaya çalışılmıştır.

A. Yeniçeri Ocağında Görevli Olan ve Varissiz Vefat Eden Bektaşilerin Miraslarına El Konulması Meselesi

Osmanlılarda beledi ve askerî olmak üzere iki çeşit kassam bulunmaktadır. Askerî kassamlar, askerî olarak tanımlanan bütün görevlilerin, beledi kassam ise bunlar dışındaki sivil (beledi) insanların terekelerine bakmıştır. Mirasçısı olmadan veya mirasın tamamını hak edecek nitelikte ve sayıda vâris olmadan ölenlerin terekeleri ise, sahipsiz mal addedildiği için devlete kalmıştır. Ölü, askerî kesimden ise malları hassa beytülmal eminleri, sivil ise amme beytülmal eminleri tarafından zapt edilmiştir (Öztürk, 1995: 88; Bilgin ve Bozkurt, 2010: 2-3). Hükümlerde yeniçeri beytülmalinin amme ve hassa beytülmallardan farklı ele alındığı ve bu bağlamda başkent İstanbul'da ve taşrada ölen yeniçerilerin terekelerine yeniçeri beytülmal emini tarafından el konulduğu görülmektedir (Uzunçarşılı, 1988: 312, 319; Bilgin ve Bozkurt, 2010: 13).

Yeniçeri Ocağında görevli Bektaşilerden varissiz vefat edenlerin terekelerine ise nasıl bir muamele yapılacağı gerçekten dikkate değer bir husustur. Çünkü burada görev yapan Bektaşiler hem tekke mensubu hem de yeniçeri ocağında görevli kişilerdir. Bu bağlamda vefat eden Bektaşilerin terekelerine yeniçeri Beytülmal emini tarafından mı yoksa Hacıbektaş'taki şeyhin ocaktaki vekili tarafından mı el konulacaktır. Yapılan bir araştırmada Osmanlı Devleti'nde bazı tekke ve zaviyelere verilen imtiyazlar çerçevesinde gerek dervişlerin gerekse buralara bağlı yerleşim yerlerinde yaşayanların terekeleri şeyhler tarafından tahsil edilip tekke ve zaviyelere gelir sağlanmakta iken (Yenikapı Mevlevihânesi, Üsküdar'daki Selami Ali Efendi Zâviyesi, Hindiler Tekkesi vs.) (Bilgin ve Bozkurt, 2010: 15) araştırma konusu yaptığımız terekeden hareketle yeniçeri ocağı içerisinde görevli Bektaşi derviş ve babalarının terekelerine yeniçeri beytülmal emini ve ortanın mütevellisi tarafından el konulduğu görülmektedir. Nitekim analiz ettiğimiz terekede Haydar Babanın varissiz olarak Bolu'da menzilhanede ölmesi üzerine mevcut terekesine Bolu naibi Tatar Yusuf Ağa tarafından el konulmuş ve terekenin daha sonra İstanbul'a gönderilerek ocakta bulunan diğer mirasıyla bir araya getirildiği ve burada geçici olarak yeniçeri beytülmal emini tarafından daha sonra ise Bektaşi babasının görev yaptığı doksan dokuzuncu ortanın mütevellisi tarafından el konulduğu anlaşılmaktadır. Nitekim konuyla ilgili belgede oda yoldaşlarından olup varissiz vefat edenlerin terekelerine "ba-hattı hümayun şevket makrûn kabza memur olan hala yeniçeri beytülmal emini fahrulakrân Mehmed Ağa'nın Beytülmal adına el koyduğu ve terekenin "doksan dokuz cemaat

kışlasında mevcut olup marruz-zikr doksan dokuz cemaat mütevellisi Kağıdcı Hacı Hüseyin Ağa eliyle kabz olunduğu...” ifade edilmektedir.

B. Terekeye Yapılan İtirazlar

Terekeye borç veya veraset dava edenler olduğunda yeniçeri beytülmalcisi askeri kassam veya beytülmal emini bu davaları dinlemiş ve ispat eden kişiler hüccet alıp hak ettiği miktarı Yeniçeri ağası huzurunda teslim alabilmiştir (Öztürk, 1995: 93-94). Elimizdeki terekede davanın İstanbul’da Süleymaniye Camisi civarında bulunan Ağa Kapısı’ndaki “yeniçeri Beytülmal emini olanlara mahsus odada” kurulan bir mahkemede icra edildiği ve davanın bir müderris tarafından yönetildiği görülmektedir.

Terekenin beytülmale kalmasına itiraz olduğunda tıpkı diğer davalarda olduğu gibi iddia sahibi kişinin güvenilir iki erkek şahit göstermesi gerekmektedir. Nitekim Haydar Baba vefat etiğinde geride herhangi bir mirasçısı olmadığı için bütün tereke Beytülmal’e ait olarak addedilmiş, terekenin tamamının beytülmale kalmasına dergâh-ı ali yeniçerileri 16 cemaat odası yoldaşlarından ve terekenin vasisi olduğu anlaşılan Hacı Mehmed Emin Usta ibni Halil itiraz ederek iki erkek şahit (Ahmed Usta ibni Halil ve Ahmed Usta ibni Mehmed) gösterip tereke üzerinde 1/3 oranında hak talebinde bulunmuştur. Hatta tereke üzerindeki bu yeni hak talebi nedeniyle terekeden beytülmal eminine 60 kuruş “tahlis-i beytülmal ücreti” ödenmiştir.

Ağa Kapısı’nda yeniçeri Beytülmal emini olanlara mahsus odada görülen bu davayı ise Müderris Mevlana Uryânizade Mehmed Said Efendi yönetmiştir (13 Rebiülevvel 1238/ 28 Kasım 1822).

C. Terekeden Yapılan Kesintiler

Haydar Baba’nın terekesinden cesedin kefenlenmesi için 20 kuruş techiz-tekfin parası kesilmiştir. Miras içerisinde bulunan malların taşınması karşılığında delaliye ve hamaliye ücreti olarak hamallara 14 kuruş bir ödeme yapılmıştır. Bunun dışında 19 kuruş harc-ı defter ve kaydiye, 60 kuruş da tahlis-i beytülmal ücreti adı altında bir kesinti yapılmıştır.¹

Bu kesintilerden harc-ı defter; muhtelif terekelerde suret-i defter, ücret-i defter gibi adlarla anılmış, tahlis-i beytülmal adı altında alınan kesinti ise mirasçısı yok zannıyla beytülmal adına zapt edilen fakat sonradan sahibi ortaya çıkan bu çerçevede beytülmal eminden kurtuluş anlamında bir ödentidir (Öztürk, 1995: 61).

D. Vefat Yeri ve Vefat Sırasında Müteveffanın Üzerinde Bulunan Eşyalar

Haydar Baba bir yolculuk esnasında, Bolu’da menzilhane de vefat etmiştir. Baba’nın İstanbul’un Anadolu ile iletişimini sağlayan yol güzergâhı üzerindeki

önemli bir konaklama yeri olan Bolu menzilhaneğinde vefat etmiş olması Onun İstanbul-Anadolu arasında yolculuk yaptığını göstermektedir.

Tereke kayıtlarında genelde olağanüstü ölüm nedenleri (maktulen/öldürülerek, garken/boğularak vs.) açıklanmıştır (Özlu, 2004: 49-51). Haydar Baba'nın terekesine ölümüne neden olan olağanüstü bir olayın yansımamış olması onun sıradan bir şekilde vefat ettiğini akla getirmektedir.

Müteveffa vefat ettiği sırada yanında çuka ferace, hırka, baze entari, aba terlik, bir miktar hırdavat bez, üç mühür², bir "cildend" (cild-bend) ve üç adet taç bulunmakta olup bunlara Bolu naibi Tatar Yusuf Ağa tarafından el konulmuştur. Müteveffanın üzerinde çuka kumaşından yapılmış kıyafet bulunması vefat ettiği sırada havanın soğuk olduğuna işaret etmektedir.

E. Ailesi

Bektaşî tarikatında babalık makamında bulunan kişiler evlenebilir veya bekâr bir hayat sürebilirler (Schimmel, 2004: 357). İncelemeye aldığımız terekeden Haydar Baba'nın bekâr olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Haydar Baba'nın terekesine eş, çocuk vs. herhangi bir mirasçı talepte bulunmamıştır. Mirasçılar arasında anne, baba gibi kişilerin de bulunmaması bu kişinin anne-babasının da hayatta olmadığını ortaya koymaktadır.

Özellikle 19. yüzyıla ait tereke kayıtlarında müteveffa kişinin adı verilirken iki, üç hatta dört nesil öncesine kadar dedelerinin isimlerinin de açıklandığı görülmektedir (Özlu, 2012). Haydar Baba'nın dedesinin "Abdullah" olarak isimlendirilmesi (Haydar Baba İbni Halil bin Abdullah) de dikkat çekicidir. Nitekim Abdullah (Allah'ın kulu) adı sıradan isim olarak kullanıldığı gibi yeni Müslümanların ataları için de kullanılan bir unvandır (Özlu, 2006: 147; Barkan, 1993: 11). Bu veri Haydar Baba'nın, babasının Müslüman olmakla beraber dedesinin gayrimüslim olduğunu ve Osmanlı kayıtlarına bu şekilde yazıldığını akla getirmektedir.

F. Görev Yeri

15. yüzyıldan itibaren Bektaşî babaları, askerlere manevi rehberlik etmek üzere Yeniçeri kışlalarının yakınında yaşamaya başlamışlardır (Schimmel, 2004: 356). 196 orta ve bölükten meydana gelen Yeniçeri Ocağı içerisinde bazı kaynaklarda 94. orta bazı kaynaklarda ise 99. cemaat odası (ortası) Hacı Bektaşî şeyhinin ocak nezdindeki vekilinin bulunduğu oda³ olarak kabul edilmiştir. Bu odaya "hûkeşan" adı verilen duacılık yapan Bektaşî müritleri konmuştur. Duacı bölüğünün çoğu yeni odalarda yiyip içip yatmışlar, vazifeleri ise sabah-akşam ordunun selamet ve başarısı için dua etmek olmuştur (Uzunçarşılı, 1988: 156, 159-160)⁴. Araştırmaya konu olan

tereki kaydı da Haydar Baba'nın yeniçeri ocağına bağlı 99. ortada görev yaptığını göstermektedir.

Bektaşilikte babalar “öğretimden ve ayinlerin düzenlenmesinden sorumlu olan” kişilerdir (Schimmel, 2004: 357). Haydar Baba'nın da Bektaşi tarikatına mensup bir “baba” olması, onun bilgi ve kültür bakımından sıradan bir kişi olmadığını, Dedebaba'dan icazet alarak dervişlikten “baba”lığa yükselmiş bir kişi olduğunu ve bu çerçevede bulunduğu odada görevi doğrultusunda Bektaşi dervişler yetiştirdiğini göstermektedir.

Haydar Baba'nın terekesinde dikkat çeken malzemelerden birisi de “gülüstan (Gülistan) âlâtı” (Gül bahçesi aletleri) adı altında kaydedilen malzemelerdir. Bunların miktarı 12 adet olup 50 kuruş değer biçilmiştir. Bu malzemeler Haydar Baba'nın 99. ortada duaguluk görevi dışında muhtemelen orada bulunan gül bahçesinde çiçek ekme ve budama işlerini de yürüttüğünü akla getirmektedir. Nitekim Bektaşi tarikatı tarihi araştırıldığı zaman bu tarikatta gülün hususi bir önemi bulunmaktadır. Mesela Bektaşilikte dörtlü musahip kardeşliği kurulurken kardeşler üzerine bir örtü örtülerek gül çubuğu ile babanın onları tarikten geçirip “gül kardeşliği” ihdas edildiği (Engin, 2010: 379) veya bazı Bektaşi dergâhlarında gül bahçelerinin kurulduğu (Faroqhi, 2010: 48)⁵ bilinmektedir. Bu çerçevede Haydar Baba'nın gül bahçesi işlerine de ilgi duyduğu tahmin edilebilecektir.

Bektaşilerde pire hizmet alanlarının her birisi bir post ile simgeleştirilmiştir. Bektaşilikte manevi mertebeleri de ifade eden bu 12 post Balım sultan düzenlemesinden sonra kurumlaşmıştır. Bunlar; baba-Horasan Postu (Hacı Bektaş Veli Makamı), Aşçı-Seyyid Ali Sultan postu, ekmekçi-Balım Sultan postu, nakib-Kaygusuz Sultan Postu, atacı-Kanber Ali Sultan Postu, meydancı-Sarı İsmail Sultan Postu, türbeci-Karadonlu Can Baba Sultan Postu, kilerci-Hacım Sultan Postu, kahveci-Şeyh Şazeli Postu, kurbancı-İbrahim peygamber postu, ayakçı-Abdal Musa Postu ve mihmancı- Hz. Hızır Postudur (Eyüboğlu, 1997: 181).

Haydar Baba'nın terekesinde Onun hangi manevi postta hizmet ettiğine dair net bir bulgu tespit edilememiştir.

G. Servet Durumu

Haydar Baba'ya ait bütün eşyalar bir bilirkişi eliyle fiyat tespiti yapılarak, müzayede yoluyla satılmış ve ona ait servet 760,5 kuruş 62 pare olarak tespit edilmiştir. Terekenin maddi değerinin yüksek seyretmesinde Haydar Baba'ya ait Mushaf-ı Şerif'e 200 kuruş değer biçilmesi etkili olmuştur.

19. yüzyılda terekelerden hareketle servet tespiti ve kişilerin ekonomik durumlarının düzeyini ortaya koyan muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan

birinde Göynük'te yaşayan halkın servetleri kategorize edilmiş ve 500–1000 kuruş arası servet bırakan kişilerin kısmen orta halli oldukları tespit edilmiştir (Özlü, 2006:137). Bu çerçevede araştırmaya konu olan Haydar Baba'nın da kısmen orta halli mütevacı bir yaşam düzeyine sahip olduğu tahmin edilecektir.

1. Nakit Para Durumu

Osmanlı toplumunda nakit para sahipliği toplumda genelde düşük seyretmiştir. Mesela 1081 kişi esas alınarak yapılan bir araştırmada terekresi içerisinde nakit bulunan kişi sayısı 117 kişi (%10, 8) olarak tespit edilmiştir. Nakit para sahibi kişilerin de genelde varlıklı veya askeri sınıfa mensup kişiler olduğu tespit edilmiştir. Nakit para sahipleri içerisinde askeri sınıfa mensup kişilerin oranı ise % 31, 6 olarak belirlenmiştir (Özlü, 2004: 92-93).

İncelemeye tabi tuttuğumuz terekenin sahibinin de askeri sınıfa mensup bir kişi olması Osmanlı toplumunda nakit para sahibi olma olgusunu destekleyen bir veri olmuştur. Nitekim Haydar Baba'nın cilbend adı verilen büyük cüzdanında (Şemseddin Sami, 2004:479) veya sandığında zor anlar için sakladığı 67,5 kuruş nakit parası bulunmaktadır.

H. Dini Hassasiyetleri

1. Namaz Durumu

Araştırma konusu terekede dikkat çeken önemli verilerden birisi de Haydar Baba'nın "ıskat-ı salât" adı altında mirasından fakirlere dağıtılmak üzere 30 kuruş bir tahsisat ayırmasıdır. Osmanlı kadı sicilleri içerisinde bulunan kassam kayıtlarında zaman zaman karşımıza çıkan ıskat; (Yavuz, 2000: 67) bir kişinin sağlığında yerine getiremediği bazı ibadetlerle ilgili sorumluluğunun vefatından sonra fidye ödenerek düşürülmesi anlamına gelmektedir. Bakara suresinin 184. ayetinde "sadece oruç tutmaya gücü yetmeyen sürekli mazeret sahiplerinin fidye vermeleri emredilmiş" olup bunun dışında yapılan ıskat-ı savmın (tutulmayan oruçların düşürülmesi) ayette yer almadığı, ıskat-ı salât (kılınmayan namazların düşürülmesi) ve diğer ıskat çeşitleriyle devir işleminin ise Kuran veya Sünnet'ten herhangi bir delile dayanmadığı açık olmasına rağmen (Bardakoğlu, 1999: 137, 143) Haydar Baba daha sağlığında iken kılamadığı veya eksik kıldığı namazların Allah tarafından affedilmesi niyetiyle Onu hoşnut edecek bir davranış içerisine girmiştir.

2. İçki Durumu

Haydar Baba'nın oruç vs. ibadetler yerine sadece kılamadığı veya eksik kıldığı namazlar için böyle bir vasiyette bulunması muhtemelen ahiret hayatında insanların ilk sorgulanacak amellerinin namaz olması ile ilgilidir.

Haydar Baba'ya ait temizlik malzemeleri olarak dört havlu bir de peçete vazifesi gören makrama tespit edilmiştir. Haydar Baba ibadet yapmak için abdest aldığı veya banyo yaptığı bu malzemeleri kullanıyor olmalıdır. Haydar Baba temizlendikten sonra bazı namazlarını ise kalıçe olarak tanımlanan küçük halı seccadesinde kılmaktadır.

Haydar Baba'nın terekesinde tespit ettiğimiz en önemli malzemelerden birisi de "binlik"tir. Eski İstanbul meyhanelerinde rakı ve şarap içki sofralarına şişe ile değil güğüm ve desti ile getirilmekte ve rakı kalaylı bakırdan, şarap ise topraktan mamul testilerle sunulmakta olup bunlara da "binlik" adı verilmektedir (Öncü, vd. 2002). Binlik, bin dirhemlik (ortalama üç kilo) sulu şeyler alan şişeler için kullanılan bir tabir olup bu kavram eskiden içkiye düşkün olanlar tarafından bir oturuşta içilen şişeler için kullanılan bir ifadedir (Pakalın I, 1993:235). Bu çerçevede Haydar Baba'nın içki içtiği de tahmin edilmektedir. Nitekim ilgili dönemle ilgili yapılan bazı araştırmalarda yeniçeri kışlalarının "sarhoş dervişler sayesinde birer sefahat yuvasına ..." (Goodwin, 2008: 228) dönüştüğü ifade edilmektedir.

Haydar Baba'nın terekesinde Kuran başta olmak üzere iki dinî referanslı kitap bulunmakla beraber, bir de "binlik" tespit edilmesi Bektaşilerin İslam dinine lakayt davrandıkları gerekçesiyle dergâhlarının kapatıldığı tezinin çok da yersiz olmadığını ortaya koyan basit fakat önemli bir veridir.

3. Postu

Taç ve hırka gibi postta tarikatlarda temel simgelerden birisi olup (Atalan, 2012:164) tarikat erkânında postun taşıdığı özel anlamlar bulunmaktadır. Postun ayakları hizmet, boynu teslimiyet, tüyleri bereket, sırtı metanet, kuyruğu himmet gibi anlamlara işaret etmektedir. Bazı Bektaşi şeyhleri postu ve her tekkede bulunan meydancı postu genellikle siyah olarak tercih edilmiştir (İnançer, 2005:120).

Araştırma konusu terekede ise Haydar Baba'ya ait bir adet kaplan postu tespit edilmiştir. Hacı Bektaş dergâhında Balım Sultan yaturı kapısında eskiden biri kaplan diğeri gevik postu olmak üzere iki adet post bulunduğu (Noyan, 1964: 55) bilinmektedir. Bu veri Haydar Baba'nın Balım Sultan yaturından etkilenerek bir kaplan postuna sahip olduğu düşüncesini akla getirmektedir.

4. Sahip Olduğu Kitaplar

Tereke kaydında karşılaşılan en önemli kalemler şüphesiz Kurani Kerim ve Selâtin-i Mutahhar isimli kitaplardır. Terekenin fiyat dökümü yapılırken Kuran'a temsil ettiği maneviyat nedeniyle terekedeki en yüksek fiyat olan "200 kuruş" değer biçilmiştir. Terekede geçen Selâtin-i Mutahhar (Temiz Sultanlar) adlı kitabın yazarı-

nın kim olduğu tespit edilememekle beraber, kitabın Bektaşî tarikatının önde gelen büyükleri ile ilgili bir kitap olduğu düşünülmektedir.

Haydar Baba bu kitapları muhtemelen tahta sandığında muhafaza etmekte, Kuran'ı ve onun canlı temsilcilerinden olan Bektaşî büyüklerini anlatan Selâtin-i Mutahhar'ı zaman zaman okuyarak imanını güçlendirmektedir⁶.

5. Sahip Olduğu Kesici Aletler

Haydar Baba yolculuk sırasında Bolu'da menzilhanede vefat etmesine rağmen yanında herhangi bir silah veya kesici alet bulunmaması dikkat çekicidir. Haydar Baba'nın terekesinde de küçük bir bıçak ve gül bahçesi aletleri dışında kesici alet bulunmamaktadır. Bu veri Bektaşîlerin "zümre-i nazenin yani çok ince, çok hassas insanlar topluluğu" olması ile ilgili olmalıdır. Nitekim Bektaşîler bu nazenin tavırlarını sadece insanlara değil bütün mahlûkata karşı göstermişler hatta bunu "can taşıyan mahlûku incitme" şeklinde klişeleştirmişlerdir (Öztürk, 1998: 221).

I. Dış Giyimi

Genel olarak Bektaşî tipi, dini bir zihniyet içinde ortaya çıkmış olduğundan kendisini belirleyen dış kısımda bu anlayışın temsilcilerine, yani Bektaşîliği temsil eden tarikat adamlarının (şeyh, derviş, baba, dede) giyindiği şekilde zihinlerde yer etmiştir. Bu çerçevede Bektaşî denince başında on iki dilimli tacı, gözleri ışıldayan, bıyıkları sakalına karışmış, güleç yüzlü, zeki bakışlı, boynunda teslim taşı, belinde zünnarı, üstünde kaftanı ve yola çıkacakmış gibi boynuna sofrasını asmış, koluna keşkülünü, omzuna nefirini takmış, eline teberini almış bir insan canlanmaktadır (Yıldırım, 1976: 32). Araştırmaya konu olan terekenin sahibi Haydar Baba'nın giyim kuşamı ise şu şekildedir:

1. Bedene Giyilenler

1.1. Anteri (Entari)

Bektaşîlikte hırkanın altına giyilen entariye "tennure" adı verilmektedir (Atasoy, 2005: 181). Tennure Bektaşîlerin uzun ve bol olarak giydiği ayıpları örtmeyi ve kefeni simgeleyen özel bir entaridir (Sümer, 1999). Analiz konusu belgeye tennure yerine "anteri" adı yansımıştır. Ancak her ikisinin de aynı anlamda kullanıldığı ve aynı özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Mesela terekede geçen entarinin kumaşını belirten boğası bezinin Osmanlı döneminde "kefenlik olarak" kullanılması (Pakalın I, 1993: 238) gibi Bektaşîlikte de tennure adı verilen entarinin giyim niteliği yanında kefeni simgeleyen bir kıyafet olması dikkat çekicidir.

Bektaşîlerde entari giyiminde beyaz veya açık renk entarilerin daha makbul olduğu bilinmektedir (Atasoy, 2005: 181). Bektaşî erkeklerin entarilerinde de düz

beyaz renk tercih edildiği bazen de belli belirsiz ince çizgileri olan entariler giyildiği tespit edilmekle beraber (http://www.abkedergi.de/2_Sayi/Belkis-Temren.pdf) Haydar Baba'nın giydiği entarilerin bazıları farklı şekillerde tanımlanmıştır. Nitekim Haydar Baba'ya ait tespit edilen beş adet entaride renk olarak beyaz, model olarak çiçekli ve "bâze", kumaş olarak ise basma ve boğası kumaştan yapılmış entarilerin giyildiği görülmektedir.

1.2. Cübbe ve Ferace

Haydar Baba'ya ait ikişer adet çuka kumaşından yapılmış cübbe ve ferace tespit edilmiştir. Bu kıyafetlerden cübbe eskiden ilmiye mensuplarının giydiği bir üstlüktür (Pakalın I, 1993: 311). Benzer şekilde ferace de Osmanlı toplumunda ulemanın giydiği çok geniş ve kolları yarık bir çeşit biniş (Koçu, 1967: 107) olup bu kıyafetler Haydar Baba'nın ilmiye mensubu olması ve Bektaşî tarikatındaki "babalık" kimliği ile örtüşmektedir.

Cübbelerin fiyatı 4 kuruş ve 46,5 kuruşken feracelerin fiyatları 40 ve 12,5 kuruş civarında seyretmiştir.

1.3. Hırka

Hırka, sûfi hayat tarzını yansıtan en önemli sembollerden birisidir. Tasavvuf ehli kişilerce hırkanın tarihinin Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'e, oradan Hz. Ali vasıtasıyla günümüze ulaştığına inanılmaktadır. İlk dönemlerde kılık-kıyafet-teki züht ile özdeş sayılabilecek olan hırka giymek, daha sonraları bir şeyhe teslim olmayı ve tasavvufi terbiyenin nihayetinde şeyh tarafından verilen icazeti ifade etmektedir (Gümüšoğlu, 2011:408). Bektaşilikte hırka giydirilen kişi Bektaşî öğretilerini harfiyen yerine getirmek, ayıpları örtücü olmak ve bu değerleri korumakla yükümlü hâle gelmektedir ((http://www.abkedergi.de/2_Sayi/Belkis-Temren.pdf). Hırkalar siyah, beyaz, yeşil veya kahverengi olabilmektedir. Ehlibeyt'ten olanlar ise yeşil hırka giymişlerdir (Gümüšoğlu, 2011: 406).

Araştırma konusu terekede Haydar Baba'ya ait biri beyaz üç adet hırka tespit edilmiştir. Hırkaların birinin renk özelliği hariç diğerlerinin özellikleri hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Hırkaların fiyatları ise 4–15 kuruş arasında seyretmiştir.

1.4. Yelek

Haydar Baba'ya ait 3 adet yelek tespit edilmiştir. Yeleklerin renk ve kumaş özelliğine ilişkin herhangi bir bulgu tespit edilememiştir.

1.5. Şalvar ve Gömlek

Haydar Baba'ya ait bir adet çukadan mamul şalvar tespit edilmiştir. 1 adet çuka şalvara uçkurla (uçgur) beraber 20,5 kuruş değer biçilmiştir.

Haydar Baba'ya ait 2 adet ise gömlek tespit edilmiştir. Gömleklerin renk ve kumaş özelliklerine ilişkin herhangi bir bulgu belgeye yansımamıştır. Gömleklerin piyasa fiyatları ise 3 kuruş civarındadır.

1. 6. Kemer (Kuşak) ve Uçkur

Bektaşilikte kemerin büyük bir önemi bulunmaktadır. Nitekim Bektaşi geleneğinde anlatıldığına göre İmam Ali gazaya giderken on yedi erkek evladına kemer kuşatıp savaşa sokmuş, her birine “Esmâ-i Hüsnâ”dan birini telkin etmiştir. Bu yüzden kemer Bektaşilerce mukaddes emanetler arasında kabul edilmiştir (Pakalın I, 1993: 201). Bektaşi geleneğinde kemerlerin 12-14 cm eninde olduğu, renk olarak koyu kırmızı, vişne çürüğü gibi renklerin hakim olduğu, aralarında az miktarda da sarı ve yeşilin bulunduğu ve geleneksel kumaşlardan birisiyle yapıldığı (http://www.abkedergi.de/2_Sayi/Belkis-Temren.pdf) bilinmektedir.

Haydar Baba'ya ait terekede de birer adet kuşak ve uçkur tespit edilmiştir. Belgede kemer ve uçkurun renk, kumaş ve biçim özelliğine ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır. Haydar Baba'nın “Balım Sultan evveli Bektaşilikte (kullanılan) tiğ-bent yerine kuşak..” (Engin, 2010:379) kullanması Haydar Baba'nın giyiminde tiğ-bendin yerini kuşağın aldığını göstermektedir.

1.7. Elif lâm

Haydar Baba'nın terekesinde tam olarak ne olduğu tespit edilemeyen malzemelerden birisi de terekeye “eliflâm” olarak kaydedilen malzemedir.

“Eliflâm” olarak tanımlanan bir adet malzemenin kaydı Bektaşilikte önemli kıyafetlerden olan üç adet taç ile beraber yapılmıştır. “Taç ve eliflâm”ın birlikte kaydedilmesi, “eliflâm” kaydının da tarikatlarda kullanılan bir giyim malzemesi olabileceğini akla getirmektedir. Bu veri muhtemelen “elif lâm bend” isimli bir tarikat giysisinin (İnançer, 2005:160)⁷ terekelerde zaman zaman karşımıza çıkan kısaltılarak yazılmış haline işaret etmektedir.

2. Başa Giyilenler

2.1.Taç ve Terlik

Bektaşilikte taç önemli bir giysi ve semboldür. Taç özel bir törenle giymekte ve manevi anlamlar ihtiva etmektedir. Taç giymek Bektaşilikte olgunluğa ulaşmak için muhakkak yerine getirilmesi gereken yedi farzdan biri olarak görülmüştür. Bu itibarla taç, özel bir törenle giyilmiştir. Taç giyebilmek için bazı kötü huylardan arınmış ve belli bir olgunluğa ulaşmış olmak da gerekmektedir (Maden, 2011: 65).

Bektaşi taçları; Elifî Taç, Horasânî Elifî Taç, Hüseyinî Taç, Kalenderî Taç, Edhemî Taç olmak üzere beş kısma ayrılmaktadır (Ağirdemir, 2011: 368-370). Taç-

lar şekil yönüyle iki, dört, beş, yedi ve on iki dilimden meydana gelmiştir. Ancak aralarındaki fark sadece şekilden de ibaret değildir. Her biri tarihî süreçleri ve ifade ettikleri anlamlar yönünden birbirlerinden ayrılmaktadır. Nitekim Elifi taç iki dilimlidir ve Hacı Bektaş Veli tarafından giyilmiştir. Dört dilimli taç giymek Allah'tan başka hiçbir şeye ihtiyaç duymamayı ifade etmektedir. On iki dilimli taç ise On İki İmam'ı temsil etmekte ve ayrıca on iki kötü davranıştan kurtulmayı simgelemektedir (Maden, 2011: 65). Yakın yüzyılda ve günümüzde de kullanılan taç ise Hüseyinî olarak tanımlanan on iki dilimli taçtır (Ağirdemir, 2011:369).

On iki dilimli tacın alt kenar kısmı yani lengeri dört parçalıdır. Bektaşilere göre kubbedeki her bir dilim, on iki imamı temsil etmektedir. Alt kenardaki parçaların her birine ise kapı denmekte olup bunlar şeriat-tarikat-ma'rifet-hakikat kapılarını sembolize etmektedir. Lengeri gibi kubbesi de dört parçadan ibaret olan taçlara Horasanî veya Edhemî taç, yedi terkli taçlara da şemsî taç denmiştir. Bektaşî taçları içerisinde sıklıkla kullanıldığını bildiğimiz Elifi taç ise lengeri dört, kubbesi iki parçadan dikilmiş olduğu için karşıdan bakıldığında elif harfine benzediği için bu şekilde adlandırılmıştır (Kılıç, 2007: 25).

Araştırma konusu terekede Haydar Babaya ait 6 adet taç tespit edilmiştir. Taçların niteliğine ilişkin belgede herhangi bir veri bulunmamaktadır. Haydar Baba'nın kıyafet vs.leri içerisinde sayısal olarak en fazla olan malzemelerden birisinin taç olması Haydar Baba'nın konumu ve Bektaşilikte tacın önemli bir simge olması ile alakalı olmalıdır.

Haydar Baba, başına taç dışında bir de abadan mamul terlik takmaktadır. Terlik (arakçin) eskiden külah ve kavuk altına giyilen ve başın ter ile kirlenmesini önleyen bir takke olduğuna göre (Koçu, 1967: 13, 229) Haydar Baba da terliği tacının altına giymiş olmalıdır. Haydar Baba'ya ait sadece bir adet terlik bulunması, bu terliğin Bektaşî tarikatına ilk giriş törenlerinde giydirilen başlık olan "arakiye" (Sümer, 1999) olduğunu akla getirmektedir. İsim farklılığı muhtemelen terekeyi kayıt altına alan kişilerin bakış açısından kaynaklanmaktadır. Terliğin aba kumaşından yapılmış olması havanın soğuk olması ile ilgili gözükmektedir.

3. Aksesuarlar

3.1. Saat

Tereke kaydında Mushaf-ı Şerif'ten sonra en fazla değer biçilen ve dikkat çekici eşya batı orijinli bir aksesuar olan "sim saat"tir.

18. yüzyılda Osmanlı gündelik hayatına girmeye başlayan saat (Artan, 1998:57) Osmanlı sosyal tarihi ile ilgili yapılan muhtelif çalışmalarda varlık seviyesi yüksek (Özlü, 2009:328)⁸ veya çalışmamızda da olduğu gibi sosyal prestij sahibi

askeri sınıfa mensup seyyid, şeyh, molla, beşe, çelebi vs. unvanlı kişiler (Özlu, 2004: 216-217) tarafından kullanılmıştır. Bu çerçevede Haydar Baba'nın da Bektaşî tarikati içerisinde babalık makamına kadar yükselmiş bir kişi olarak batı orijinli bir aksesuar olan saate sahip olması Osmanlı'nın genel sosyal yapısı ile paralel bir durum ortaya koymaktadır.

3.2. Duhan Kesesi

Haydar Baba'nın terekesinde dikkat çeken aksesuarlardan birisi de duhan kesesi (kîse) dir. Duhan kesesi Haydar Baba'nın tütün içtiğine işaret ediyor olmalıdır.

3.3. Cild-bend

Bektaşilikte cep maddi dünyayı simgelediği için entari ve hırkalarda cep yapılmamış, cep yerine kemer üzerine takılan içine nefeslerin yazıldığı veya mendil (http://www.abkedergi.de/2_Sayi/Belkis-Temren.pdf) ve para gibi şeylerin konduğu büyük bir cüzdan olan cild-bend (belgede cilbend) kullanılmıştır. Haydar Baba'nın cilbendine 3 adet taç ve 3 adet mühürle beraber 5 kuruş değer biçilmiştir.

3.4. Gaşıye

Haydar Baba'nın şahsına ait herhangi bir binek hayvanı bulunmamasına rağmen, terekese içerisinde atların eğerinin altına örtülen, hem atın sırtını korumak hem de terini çekmek amacıyla kullanılan ve "gaşıye" (Şemseddin Sami, 2004: 960) denilen bir adet örtü tespit edilmiştir. Haydar Baba Yeniçeri Ocağı'nın 99. ortasında görevli bir baba olduğuna göre onun ulaşım ihtiyaçları da diğer ordu mensupları gibi İstabl-ı Âmire adı verilen saray ahırından karşılanmış olmalıdır. Bu çerçevede Haydar Baba, kendisine ait hususi bir binek temin etmemiş olmakla beraber, muhtemelen kendisine tahsis edilen bineklere kendine ait gaşıyeyi kullanarak binmiş olmalıdır.

İ. Oda ve Yatak Mefruşatı

Haydar Baba'ya ait bir adet çarşaf (çarşab), bir adet bâze çarşaf, iki adet beledi döşek yüzü, iki adet baş yastığı (yasdık), iki adet yorgan ve bir adet şilte tespit edilmiştir. Bunların tamamına 50 kuruş civarında değer biçilmiştir⁹.

Haydar Baba'ya ait iki adet döşek yüzü tespit edilmesine rağmen bir döşeginin (yatak) bulunmaması dikkat çekicidir. Muhtemelen o, döşek yüzünü şiltenin üzerine sererek yastık ve yorganını üzerine yerleştirip uyumaktadır. Sahip olduğu yastık ve yorganın da niteliğine ilişkin (yün veya pamuk dolgulu olup olmadığı gibi) herhangi bir bilginin terekeye yansımaması Haydar Baba'nın yatak mefruşatının "bir lokma bir hırka" anlayışı çerçevesinde mütevazı bir durumda olduğunu ortaya koymaktadır.

Baba'nın odasında mefruşat olarak ise birer adet sadece minder ve kilimi bulunmaktadır.

Tereke içerisinde bir elbise dolabı kavramıyla karşılaşılmaması Haydar Baba'ya ait bir adet tahta sandık ve iki adet bohçanın (boğça) Baba'nın bütün kıyafet ve eşyalarını muhafaza için kullandığını göstermektedir.

Sonuç

Tereke kayıtları Osmanlı sosyal, kültürel ve ekonomik tarihine ait veriler sunması açısından son derece önemli kaynaklardır. Bu kayıtlar Osmanlı tarih yazımındaki basmakalıp anlatımların somut verilerle test edilmesine imkân sağlamaktadır. Bu çerçevede tereke kayıtlarının Bektaşilik araştırmaları için de önemli bir kaynak olduğu aşikârdır.

Tereke defterlerindeki kayıtlar topluma geleneksel olarak tevarüs eden bilgilerin geçmiş uygulamalarda farklı bir şekilde olabileceğini de ortaya koymaktadır. Mesela Bektaşilerin hem dinî bazı görevleri yerine getirip getirmediği hem de içki içip içmediği ile ilgili sorular kişinin sahip olduğu eşyalar irdelenerek de ortaya konulabilir. Nitekim ele aldığımız tereke bir Bektaşî babası olan Haydar Baba'nın yaşam şekli ve varlık düzeyi hakkında önemli veriler sunmakta ve Haydar Baba'nın başta Kuran olmak üzere bazı dinî kaynaklara sahip olduğunu, ihmal ettiği namazlarından dolayı "ıskat-ı salât" adı altında fakirlere dağıtılmak üzere bir para bırakarak Allah'tan bağışlanma dilediğini aynı zamanda terekesinde bulunan "binlik"ten esinlenerek onun içki içen birisi olabileceğini akla getirmektedir. Yine Bektaşî giyiminde vazgeçilmez olan tennurenin o dönemde bu ad dışında "anteri" (entari) olarak da telaffuz edildiğini görmekteyiz.

Osmanlı devletinde bazı tekke ve zaviyelerde yaşayan varissiz kişiler vefat ettiği zaman terekelerine tekke şeyhi tarafından el koyma yetkisi verilmiştir. Yeniçeri Ocağı içerisinde görev yapan Bektaşî derviş ve babalarından varissiz ölenlerin terekelerine yeniçeri gibi muamele yapılarak yeniçeri beytülmal emini ve Bektaşî babasının bulunduğu odanın mütevellisi tarafından el konmuştur.

Yeniçeri Ocağı'nın 99. ortasında görev yapan Haydar Baba'nın oda ve mutfak mefruşatı, giyim kuşamı dikkate alındığında son derece mütevazı bir yaşam düzeyine sahip olduğu, devlet-i ebed müddet ve ordunun başarısı için dua ederek ve zaman zaman kışlanın gül bahçesinde çalışarak zaman geçirdiği anlaşılmaktadır.

Haydar Babaya ait terekede en yüksek meblağa sahip olan parça Kuran ve bir adet sim saate aittir. Baba'nın geri kalan eşyaları ise mütevazı bir değere sahip olan giyim-kuşam ve Bektaşîliğe özgü bazı malzemelerdir. Haydar Baba'nın kendisine ait

konut, arsa, dükkân, tarla vs. herhangi bir gayrimenkulü bulunmamaktadır. Bu çerçevede Haydar Babanın mütevazı bir servete sahip olduğu daha net anlaşılacaktır.

Terekede iki adet kitap tespit edilmiştir. Bunlardan birisi Kuran'dır. Diğer kitabın yazarı ise belli olmayıp halk arasında şöhret bulan ismiyle "Selâtin-i Mutahhar" adı altında kaydı yapılmıştır.

Terekeyi kayıt altına alan kâtibin ihmali ile Haydar Baba'nın giyiminde hangi renklerin hâkim olduğu konusunda çok fazla bilgi sahibi olamamakla beraber belirtilenlerden hareketle Haydar Baba'nın beyaz renkli ve havanın soğuk olması nedeniyle çuka kumaşından mamul malzemeler giydiği görülmektedir.

Sonnotlar

- ¹ BOA, Cevdet Adliye (C..ADL.), 9/593.
- ² Osmanlı döneminde tezkere vs. muhtelif belgeleri onaylamak için Dede Baba, çelebiler ve halife babalara ait mühürler yapılmıştır.
- ³ Bektaşî babalarınca meşihat görevi sürdürülen biri eski odalarda dördü de yeni odalar da olmak üzere beş tekke yeniçeri kışlarında faaliyet göstermiştir (Işın, 1994:133). İstanbul Bektaşî erenleri içinde en yaşlı olan sürekli Karaağaç Dergâhı postnişini olup Hacı Bektaş vekili unvanını almıştır. Yeniçerilerin geleneksel törenlerinde Bektaşîliği Karaağaç Bektaşî Dergâhı postnişini olan baba erenler temsil etmiştir. Yeniçerilerin kılıç kuşanması 66. Orta'nın Bektaşî Babasının huzurunda yapılmaktadır (Soyyer, 2009: 86). Pirevinden İstanbul'a gelen dedebabalar İstanbul'daki Bektaşî ricali ve Yeniçeri ocağının ileri gelenleri tarafından gösterişli bir merasimle Osmanlı başkentini Anadolu'ya bağlayan yolun üzerinde bulunan Şahkulu Sultan Tekkesi'nde karşılanıp burada bir müddet dinlendikten sonra İstanbul'a nakledilmiş, Kırşehir'e dönüşlerinde ise yine bu tekkeden uğurlanmışlardır (Tanman, 1994: 129).
- ⁴ Yeniçerilik Bektaşîlik ilişkisi konusunda birçok veri bulunmaktadır. Daha Orhan Bey döneminde Orhan Bey'in Karacahöyük'te Hacı Bektaş Veli'yi ziyaret ettiği ve kendilerini yeniçeri ocağının kuruluş merasimine davet ettiği (Sunar, 1975: 37), Hacı Bektaş Veli'nin Sultan Orhan'ın düzenli bir ordu kurma arzusunu desteklediği, yeniçeri ordusunun örgütleniş ve savaş hazırlıklarından oluşan betonuna bilgi ve bilgelik harcamı kattığı hatta kurulan bu ordunun büyük olasılıkla isim babası olduğu iddiaları (Şardağ, 1985: 79, 81), Bektaşî tarikatının yeniçeri ordusunun devşirme niteliğini Türkleştiren bir tarikat olması (Baha Said, 1995: 132) kısacası yeniçeriliğin kurulmasında Bektaşîliğin çok önemli bir rol oynaması (Köprülü, 1995: 121), mehter müziğinin yeniçeri ocağına takdiminde Hacı Bektaş Veli'nin rolünün olması (Somakçı, 2003:136), Bektaşî dervişlerinin mehter takımlarının eğitiminde de önemli rol oynaması ve savaş başlamadan önce, mehter birliklerinin "gülbank" adı verilen, Hz. Ali ve mehterin manevi babası Hacı Bektaş Veli'yi yardıma çağırın dualar okumasını ve Allah, Muhammed ve padişahı yücelten ilahi ve gülbank gibi parçaları öğrenmesini sağlamaları (Ekici, 108), Bektaşî babalarından birinin Hacı Bektaş Veli'nin vekili olarak 94. Kışla'da oturması, Hacı Bektaş dergahında şeyh olarak göreve başlayan zatın İstanbul'a gelerek şaşalı bir törenle karşılanması, buradan Ağa Kapısı'na götürülüp tacının Yeniçeri ağasının başına geçirilip daha sonra Babialı'ye gönderilmesi (Kara, 2004: 276), Hacı Bektaş Veli dergahına atanan şeyhlerin

- atamalarının Yeniçeri Ağası vasıtasıyla yapılmış olması (Soyyer, 2009: 83) gibi olgular Bektaşî tarikatı ile yeniçeri ordusu arasındaki ilişkiye işaret eden muhtelif verilerdir.
- ⁵ Mesela Eski Zağra yakınlarındaki Mü'min Baba ve Musaca zaviyelerine ait 11 dönümlük gül bahçesi tespit edilmiştir (Faroqhi, 2010: 48).
- ⁶ Anadolu'daki "ilk Bektaşîler" den sayabileceğimiz Abdal Musa (Özen, 1999:273), Teke (Antalya) sancağına bağlı Elmalı kazasında bir zaviye kurmuş ve zaviye 1826 tarihli fermanla kapatılmıştır. Zaviyenin o zamanın şartlarına göre iyi sayılabilecek bir de kütüphanesi mevcuttur. Kütüphanenin Rifai, Kadiri veya Halveti tekkelerinde bulunan kitaplardan hiçbir farkının bulunmadığı görülmektedir. Kütüphanede Rafizilîğe ait kitap bulunmaması dikkat çekicidir. Hatta zaviyede küçük bir namazgâh bile bulunmaktadır (Soyyer, 1996: 116-119).
- ⁷ "Elif lam" olarak tanımlanan malzeme Bakara suresinin ilk beş ayetini konu alan bir kitapçık olabileceği gibi Türk tasavvuf şiiirinde önemli bir yeri olan ve "Osmanlı Türkçesi'ndeki otuz üç harfin değişik konularda, değişik şekillerle, genellikle mısra başlarındaki harflerin alt alta alfabetik sıra ile beyitler halinde yazılarak devam etmesi neticesinde oluşan manzum eserler" den olan Elifname (Gökçimen, 2010: 105) adından bozma bir kitap da olabileceği düşünülmektedir.
- ⁸ Özlü tarafından yapılan bu çalışmada Üskübü'de 19. yüzyılda 7 adet saat sahibi kişinin bölgenin varlıklı kişileri olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada saat sahibi kişilerin mal varlıklarının 2354 kuruş ile 11097 kuruş arası olduğu tespit edilmiştir.
- ⁹ Terekede bazı malzemelerin piyasa fiyatı verilirken birkaç malzeme ortak belirlenmiştir. Bu nedenle buradaki fiyat ortalama tahmini fiyattır.
- ¹⁰ Terekenin toplam miktarı vesikada 766 kuruş 12 pare olarak tespit edilmesine rağmen bizim hesabımıza göre tereke 760,5 kuruş 62 pareye karşılık gelmektedir.

Kaynakça

- AĞIRDEMİR, E. (2011). "Bektaşîlikte Tâc Çeşitleri ve Anlamları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S. 60. 365-378.
- ARTAN, T. (1998). "Terekeler Işığında 18. Yüzyıl Ortasında Eyüp'te Yaşam Tarzı ve Standartlarına Bir Bakış Orta Halliğin Aynası". *18. Yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp'te Sosyal Yaşam*. Edit. Tülay Artan, İstanbul: Tarih Vakfı Yayını: 49- 63.
- ATALAN, M. (2012). *Vîrânî Baba'nın Fakr-Namesi'nde Dini Unsurlar*. İstanbul: Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği (TBBD) Yayınları.
- ATASOY, N. (2005). "Osmanlı Dönemi Tarikat Kıyafetleri ve Cihazları". *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler Kaynaklar-doktrin-ayin ve erkan-tarikatlar edebiyat-mimari-güzel sanatlar-modernizm*. Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 173-204.
- BARDAKOĞLU, A. (1999). "Iskat". *TDVİA*, C. 19, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayını, 137-143.
- BARKAN, Ö.L. (1993). "Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)". *Belgeler*. III (5-6): 1-472.

- BİLGİN, A. ve BOZKURT, F. (2010). “Bir Mali Gelir Kaynağı Olarak Vârisiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytülmâl Mukataaları”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (20)2 : 1-31.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Cevdet Adliye (C..ADL.), 9/593.
- CANSIZ, İ. (1996). *Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyıl Sonlarında Yozgat Sancağı. Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- EKİCİ, S. *Türk Halk Müziği Bilgileri Dersi Notları*. (Yayınlanacak Kitap/Gaziantep Üniversitesi)
- ENGİN, R. (2010). “Geçmişten Günümüze Trakya ve Balkanlarda Bektaşî ve Bektaşî Sürekleri”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*. S. 55: 371-404.
- EYUBOĞLU, İ.Z. (1997). *Günün Işığında Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*. İstanbul: Der Yayınevi.
- FAROQHI, S. (2010). “Bir Bektaşî Merkezinde Tarımsal Faaliyetler: Kızıldeli Tekkesi 1750-1830”. Çev.: Deren Başak Akman Yeşilel ve Ergun Cihat Çorbacı, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*.S. 53: 35-58.
- GOODWIN, G. (2008). *Yeniçeriler*. Çev.: Derin Türkömer. 3. baskı, İstanbul: Doğan Kitap.
- GÖKÇİMEN, A. (2010). “Türkmen Edebiyatında Elifname”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*. 43: 105-120.
- GÜMÜŞOĞLU, D. (2011). “Bektaşîlik ve Alevilikte Hırkanın Önemi”. *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S. 60: 395-410.
- IŞIN, E. (1994). “Bektaşîlik”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C. 2, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 131-137.
- İNALCIK, H. (1953-54). “15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Kaynakları”. *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası*. 15(1-4): 51-67.
- İNANÇER, Ö.T. (2005). “Osmanlı Tarihinde Sûfilik Âyin ve Erkânları”. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Süfeler Kaynaklar-doktrin-ayin ve erkân-tarikatlar edebiyat-mimari-güzel sanatlar-modernizm*. Haz. Ahmet Yaşar Ocak, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını, 115-171.
- KARA, M. (2004). *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Sır yayıncılık.
- KILIÇ, A. (2007). “Manisa-Demirci’de Görülen Alevî-Bektaşî-Rıfâ’î Meşrepli Bir Tarikat: Ma’rifîlik” *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2/4: 2-36.
- KOÇU, R.E. (1967). *Türk Giyim Kuşam Süslenme Sözlüğü*. I. Basım, Ankara: Sümerbank Kültür Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, F. (1995). “Bektaşîliğin Menşeleri” *Küçük Asya’da İslam Batınlığının Tarihsel Gelişimi Hakkında Bir Deneme*. Çev.: Mehmet Yaman. Öz Kaynaklarından Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları. Haz. Gülağ Öz. İstanbul: Can Yayınları, 105-125.
- KÖSTÜKLÜ, N. (2009). “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarih Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (Muğla Örneğinde)”. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29 (5): 872-896.
- MADEN, F. (2011). “Bektaşîlikte Giysi ve Sembol Olarak Tâc”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S. 60: 65-84.

- NOYAN, B. (1964). *Hacıbektaş'ta Pirevi ve Diğer Ziyaret Yerleri*. İzmir: Ticaret Matbaacılık TAŞ.
- ÖNCÜ, F., ÖGEL, K. ve ÇAKMAK, D. (2002). "Alkol Kültürü-2:İçki Kültürü ve Edebiyatta İçki". *Bağımlılık Dergisi*. 3(1): 31-36.
- ÖZEN, K. (1999). "Sivas-Divriği Yöresindeki Bektaşî Tekkeleri (16. yy-20. yy)". *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri* (22-24 Ekim 1998). Edit. Alemdar Yalçın ve ötekileri, Ankara: Gazi Üniv. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 273-284.
- ÖZLÜ, Z. (2004). *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep*. Gaziantep: Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- ÖZLÜ, Z. (2006). "XVIII. ve XIX. yüzyılda Göynük'te Fiyatlar". *Bilig*, Güz, S. 39: 127-162.
- ÖZLÜ, Z. (2009). *Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti Prusias Ad Hypium Üskübü (Konuralp)*. İstanbul: İtalik Yayınları.
- ÖZLÜ, Z. (2014). *İlkçağdan Cumhuriyete Bir Batı Karadeniz Kenti: Düzce Ahali-yi Sadıka veya Sefine-i Nuh*. Ankara: Düzce Belediyesi Araştırma Yayını (Basılacak Kitap)
- ÖZTÜRK, S. (1995). *Askeri Kassama Ait On Yedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını.
- ÖZTÜRK, Y.N. (1998). *Tarihi Boyunca Bektaşilik*. Beşinci Baskı, İstanbul: Yeni Boyut Yayınları.
- PAKALIN, M.Z. (1993). "Bektaşî". *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: MEB Yayını, 196-202.
- PAKALIN, M.Z. (1993). "Binlik". *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: MEB Yayını, 235.
- PAKALIN, M.Z. (1993). "Bogası". *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: MEB Yayını, 237-238.
- PAKALIN, M.Z. (1993). "Cübbe". *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*. İstanbul: MEB Yayını, 311.
- SAİD, B. (1995). "Tekke Aleviliği-İçtimai Alevilik". *Bugünkü dile aktaran İsmail Görkem. Öz Kaynaklarından Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*. Haz. Gülağ Öz. İstanbul: Can Yayınları, 126-145.
- SCHIMMEL, A. (2004). *İslamın Mistik Boyutları*. 2. baskı, Çev.: Ergun Kocabıyık. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- SOMAKCI, P. (2003). "Türklerde Müzikle Tedavi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15/2: 131-140.
- SOYYER, Y. (1996). *Sosyolojik Açıdan Alevi Bektaşî Geleneği*. İstanbul: Seyran Kitap.
- SOYYER, A.Y. (2009). "1826 Kapatılış Sürecinde Bektaşilik". *Geçmişten Günümüze Alevi-Bektaşî Kültürü*, Edit. Ahmet Yaşar Ocak, Birinci Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 79-92.
- SUNAR, C. (1975). *Melamilik ve Bektaşilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- SÜMER, A. (1999). "Bektaşî Kültüründe Dil". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S.11: 77-92.
- ŞARDAG, R. (1985). *Her Yönü İle Hacı Bektaş-ı Veli ve Yepyeni Eseri Besmele Açıklaması (Şerh-i Besmele)*. İzmir: Karınca Matbaacılık.
- SAMİ, Ş. (2004). *Kamus-ı Türkî*. I. Basım, İstanbul: Kapı Yayınları.
- TANMAN, M.B. (1994). "Şahkulu Sultan Tekkesi". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. C. 7, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 128-132.
- TEMREN, B. "Bektaşî Giyim Kuşamında Kutsal Simgelere Örnekler".1-16 http://www.abke-dergi.de/2_Sayi/Belkis-Temren.pdf Erişim Tarihi: 14 Haziran 2012. Türk Tarih Kurumu Tarih Çevirme Kılavuzu <http://193.255.138.2/takvim.asp?takvim=2&gun=13&ay=3&yil=1238> Erişim Tarihi: 7 Haziran 2012.
- UZUNÇARŞILI, İ.H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*. Ankara: TTK Basımevi.
- YAVUZ, N. (2000). "Borç-Alacak ilişkileri Çerçevesinde Besni-zade (Behisnizade) Seyyid Mehmed Efendi'nin Terekesi". Edit. Doç. Dr. Yusuf Küçükdağ. *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu (22 Ekim 1999)*. Gaziantep: Gaziantep Valiliği İl Özel İdare Yayını, 67-75.
- YILDIRIM, D. (1976). *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar (İnceleme-Metin) Doktora Tezi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

Ekler:**Tablo 1:** Haydar Baba'nın Terekesindeki Malzemelerin Miktarı ve Fiyatları
(13 Rebiülevvel 1238 /28 Kasım 1822)

Adet	Malzemenin Adı ve Niteliği	Kuruş	Pare
1 kıt'a	Mushaf-ı Şerif	200	
12	Gülüstan alâtı	50	
1	Sağır çiçekli entari	5	10
1	Çuka cübbe	4	
1+1	Çuka şalvar+uçgur (uçkur)	20,5	
1+1	Mai dizlik+gömlek	8	10
1	Çuka ferace	40	
1	Çuka cübbe	46,5	
1	Beyaz basma entari	13,5	
1	Bâze çarşab	7	10
1+1	Boğâsi entari+dizlik	9,5	10
1+1	Beledi döşek yüzü+Kaliçe seccade	15	
1+1	Futa+ çarşab hırdavat	2,5	2
1	Kilim heybe	9,5	
2	Ceven (cün)	5	
1 çift+1 çift	tozluk+eldivân (eldiven)	1,5	
1	Sağır (Küçük) Bıçak	1,5	
1	fenâr (fener)	2	
1	Gömlek	3	
1	Gâşiye	7	
1	Hırka	15	
1+3	Elif lâm+ Tâç	4	
1	Beyaz entari	5	
1	Beyaz hırka	4	
1	Kaplan postu	5	
1+4+1	Beledi döşek yüzü+havlu+makrama	5,5	
2+1+1	Boğça+Kuşak+Duhan kisesi (kese)	2,5	10
1+1	Tahta sandık+ Selâtin-i Mutahhar	1+4,5	
2+1+1+1	Baş yasdığı+minder+yorgan+şilte	27	
1	Yorgan	10	
1	Binlik	17	10
1	Sim saat	100	
1 miktar+1	Pirinç ve revgân+saç	5	
Mevcut nakid		67,5	
1+1	Çuka ferace+hırka	25	
3	Yelek	3	
1+1+ bir miktar	bâze entari+aba terlik+ bez hırdavatı	3,5	
3+1+3	Mühür+ Cilbend+Tâç	5	
Toplam		760,5	62 ¹⁰